

نقش کتابخانه‌های عمومی در عدم بازگشت نوسوادان به دوران بی‌سوادی و تقویت سواد آنها

رضا تاج‌آبادی^۱

چکیده

بازگشت به مرحله بی‌سوادی یعنی از دست دادن توانایی خواندن و نوشتن که از کمبود مطالعه در نوسوادان نشأت می‌گیرد. برای جلوگیری از بازگشت به بی‌سوادی و حفظ و تقویت سواد در نوسوادان لازم است برنامه‌های ویژه‌ای در نظر گرفته شود و نوسوادان تحت پوشش آن قرار گیرند. در این میان نظام آموزشی غیررسمی و کتابخانه‌های عمومی سهم مهمی دارند. کتابخانه‌ها در جهت حمایت از آموزش و تحقیق، منابع و اطلاعات مورد نیاز نوسوادان را فراهم می‌کنند. بنابراین، نظام آموزشی بدون حمایت کتابخانه‌ها نمی‌تواند خودآموزی را برای همه افراد جامعه فراهم کند. هدف مقاله حاضر ارائه راه‌های مؤثر در جلوگیری از بازگشت مجدد نوسوادان به بی‌سوادی و یادآوری نقش کتابخانه‌های عمومی به مسئولان جهت توجه جدی به نیازهای مطالعاتی سوادآموزان و تأثیر کتابخانه‌ها در گسترش و تقویت آموزش نوسوادان و کم سوادان است.

کلیدواژه‌ها

نوسوادان، آموزش بزرگسالان، کتابخانه‌های عمومی، سوادآموزی، سواد

مقدمه

بزرگسالان به شدت کاهش می‌یابند. این امر دلایل مختلفی دارد که از آن جمله می‌توان به ویژگی‌های شخصیتی فرد بزرگسال و همچنین برنامه‌های آموزشی، مسائل اجتماعی، و [کارکرد] کتابخانه‌های عمومی شهری و روستایی اشاره کرد.

بازگشت به بی‌سوادی یکی از دغدغه‌های دست‌اندرکاران سوادآموزی است. طی بررسی‌های انجام شده در نهضت سوادآموزی ایران، ملاحظه شده است که میل و رغبت به ادامه تحصیل پس از پایان دوره تکمیلی در

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی کتابخانه مجتمع آموزشی جهاد کشاورزی استان مرکزی hamidali_44846@yahoo.com

مجموعه این عوامل تبعات مشخصی را به دنبال دارد که یکی از مهم‌ترین آنها بازگشت به بی‌سوادی و مواجه شدن با بی‌سوادی مجدد است که تهدیدی جدی است، زیرا بخش گسترده‌ای از افراد ذی‌نفع در سوادآموزی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و از سوی دیگر باعث هدر رفتن هزینه‌ها و تحمل مشکلاتی می‌شود که بزرگسال برای آموختن صرف کرده است، همچنین بزرگسال را نسبت به یادگیری کم‌انگیزه‌تر می‌کند. درحالی‌که اگر سواد آموخته شده به عنوان یک مهارت حفظ و تقویت و تثبیت شود، بزرگسال می‌تواند از آموخته‌های خود نتایج عملی مفیدی به دست آورد و به وسیله آن کیفیت زندگی خود را از جنبه‌های مختلف بهبود بخشد. این بهبودبخشی سرآغاز تحولاتی بسیار قابل توجه در جامعه است. بنابراین تحقیق، پژوهش، و سرمایه‌گذاری در زمینه طراحی، اجرا، و ارزشیابی فرایند یاددهی - یادگیری برای بزرگسالان سوادآموخته بسیار مهم و ارزنده است. با توجه به پیشرفت‌های انجام شده در زمینه فناوری اطلاعات باز هم به شیوه‌های آموزشی و راهبردی جدیدتری نیاز داریم تا بتوانیم به نتایج مطلوب‌تری دست یابیم.

از آنجا که تقریباً تمام برداشت‌هایی که از دیدگاه ساخت‌گرایی می‌شود، به درگیرکردن یادگیرنده در فعالیت‌های زندگی واقعی اهمیت می‌دهد، روش آموزش اعم از رسمی و غیررسمی باید مبتنی بر درگیری یادگیرنده با آن چیزی باشد که در زندگی واقعی او وجود دارد. یادگیرنده بزرگسال در فرایند

یاددهی یادگیری مرحله‌ای از پختگی و تجربه‌اندوزی را طی می‌کند.

برای تحقق اولویت‌های سوادآموزی، توجه به نظام آموزش غیررسمی و تقویت شیوه‌های جدید مانند آموزش از راه دور بسیار مهم است. تقویت کتابخانه‌های عمومی و آموزش کتابداران نیز مورد تأکید است، زیرا مطالعه یکی از اساسی‌ترین ابزارهای کسب اطلاعات و آموختن است و برنامه‌های آموزشی و تداوم آنها بدون حضور منابع مکتوب با شکست مواجه می‌شود.

کتابخانه‌ها برای حمایت از آموزش و تحقیق، منابع و اطلاعات موردنیاز را فراهم کرده و آنها را در دسترس مخاطبان مختلف از جمله نوسوادان قرار می‌دهند. بنابراین نظام آموزشی بدون وجود و حمایت کتابخانه‌ها دچار مشکل می‌شود.

کتابخانه‌ها، به ویژه کتابخانه‌های عمومی با تنوع مواد، منابع، و خدمات مختلف می‌توانند در دستیابی به اهداف توسعه فرهنگی، اجتماعی، و اقتصادی کمک فراوانی کنند، زیرا تنها مراکزی هستند که خودآموزی را برای همه افراد جامعه خصوصاً نوسوادان فراهم می‌سازند.

طبق بیانیه یونسکو، مهم‌ترین اهدافی که باید در هسته مرکزی خدمات کتابخانه قرار گیرد ارائه اطلاعات، سوادآموزی، آموزش، و ایجاد فرهنگ است. بنابراین، کتابخانه‌های عمومی وظیفه حمایت و تقویت برنامه‌های سوادآموزی و پس از آن را برعهده دارند (۹: ۵۸).

در ایران، با توجه به گسترش شبکه

کتابخانه‌های عمومی در شهرها و روستاها، می‌توان مواد خواندنی مورد نیاز و مناسب برای نوسوادان و کم‌سوادان جامعه را از طریق آنها فراهم ساخت و به تثبیت مهارت‌های سواد و رسیدن به مرز خودآموزی کمک کرد. فعالیت‌های سوادآموزی کتابخانه‌های عمومی باید در جهت همکاری با دیگر ارائه‌دهندگان آموزش بزرگسالان باشد.

بازگشت به بی‌سوادی

از آنجا که طول دوره‌های مقدماتی و تکمیلی نهضت سوادآموزی در مقایسه با مدت زمانی که کودکان در دبستان به تحصیل اشتغال دارند بسیار کوتاه است، همیشه این خطر وجود دارد که نوسوادان پس از مدت کوتاهی دوباره به گروه بی‌سوادان بپیوندند. تحقیقات موردی که دربارهٔ رجعت به بی‌سوادی در کشور انجام شده نشان می‌دهد که مطالب آموخته شده پس از دو سال فراموش شده است. مثلاً نوسوادان مدرک گرفته شهر اصفهان دو سال پس از فراغت از تحصیل ۹ تا ۴۷ درصد مطالب را فراموش کرده بودند. نوسوادان مدرک گرفته رودبار قطران و لواسانات هشت ماه پس از فراغت از تحصیل در مقطع مقدماتی، مطالب آموخته شده را ۲۳ درصد تا ۷۳ درصد فراموش کرده بودند. در مقطع تکمیلی نیز ۶۴ تا ۶۷ درصد دچار فراموشی شده بودند.

همچنین تحقیق دیگر نشان داد که حدود ۴۶/۷ درصد نوسوادان کارنامه گرفته درسراسر ایران یا به بی‌سوادی رجعت کرده‌اند یا در آستانهٔ بی‌سوادی هستند و بر این اساس

حدود ۳۶/۵ میلیارد از بودجهٔ کشور عملاً از بین رفته است.

همچنین تحقیق اعلام داشته است که یکی از راه‌های اساسی جلوگیری از بازگشت به بی‌سوادی، تهیهٔ کتاب‌های غیردرسی و توجه به محتوای ارائه شده برای آنان است (۲: ۱۳).

با توجه به دو مورد بالا یعنی انبوه نوسوادانی که همه ساله نهضت سوادآموزی به جامعه تحویل می‌دهد و با توجه به احتمال بسیار زیاد رجعت به بی‌سوادی در این گروه بسیار بزرگ، مسئلهٔ اساسی که با آن روبه‌رو هستیم این است که آیا مهارت اندک نوسوادان می‌تواند از نظر شخصی آنها را در اموری که به خواندن، نوشتن، و حساب کردن نیاز دارند یاری رساند و از نظر جمعی نوسوادان با این مهارت اندک می‌توانند در توسعهٔ کشور مؤثر واقع شوند.

روش‌های ممانعت از بازگشت نوسوادان به دوران بی‌سوادی

سوادآموز باید بتواند توانایی‌ها و قابلیت‌های خود را در اجرای نقش مفید و مؤثر در زندگی فردی و اجتماعی گسترش دهد. بنابراین تنها فراگرفتن مقطعی مهارت خواندن، نوشتن، و حساب کردن کافی نیست. برای اینکه بزرگسالان نوسواد بتوانند از مهارت‌های سوادآموزی در زندگی استفاده کنند و از دنیای گستردهٔ علم و دانش بهره‌مند شوند، باید اقدامات بعد از سوادآموزی نیز مورد تأکید قرار گیرد و برنامه‌ای جامع، مدون، و عملی برای این مرحله در نظر گرفته شود.

در نگاه اول اصطلاح «بعد از سوادآموزی» چنین القا می‌کند که کلیه ابزار و فعالیت‌هایی که به نوسوادان اجازه می‌دهد تا از مهارت‌های خود استفاده کنند و دانش خود را افزایش دهند بعد از سوادآموزی مطرح می‌شود. تجاربی که دست‌اندرکاران، طراحان، و برنامه‌ریزان مبارزه با بی‌سوادی در شرایط متفاوت کسب کرده‌اند این حقیقت را آشکار می‌سازد که برای سوادآموزی فقط یک شیوه وجود ندارد، بلکه با توجه به تفاوت‌های فردی سوادآموزان، محتوا، روش‌ها، سازماندهی، و اهداف کوتاه مدت، میان مدت و درازمدت شیوه‌های سوادآموزی نیز متفاوت است. اما نکته مهم بررسی میزان پایداری تأثیر سواد نزد سوادآموزان است؛ یعنی دوام و بقای سواد نزد آنان چقدر است و بعد از سپری شدن زمان [معینی] چه بخشی از این سواد را نگه خواهند داشت و از سواد خود چه استفاده‌هایی خواهند کرد؟

باید توجه داشت که این دوام و بقا در گروه فعالیت‌های بعد از سوادآموزی است و در صورتی که این فعالیت‌ها به نحو شایسته صورت نپذیرد، بدون شک بازگشت به بی‌سوادی جدی‌ترین خطری است که سوادآموزی و سوادآموزان را تهدید می‌کند. بازگشت به مرحله بی‌سوادی یعنی از دست دادن توانایی خواندن و نوشتن که از فقدان تمرین و تلاش برای حفظ سطح سواد ناشی می‌شود. بازگشت به بی‌سوادی زبانی به مراتب بیشتر و عمیق‌تر از خود بی‌سوادی دارد؛ زیرا بزرگسالانی که با صرف هزینه‌های بسیار سنگین و تلاش هزاران مربی، برنامه‌ریز،

و آموزشیار به مرحله نوسوادی می‌رسند، بر اثر عدم توجه و عدم استفاده مؤثر از سواد در کار و زندگی، مجدداً به مرحله بی‌سوادی برمی‌گردند و به خیل عظیم بی‌سوادان می‌پیوندند (۶: ۱۰۵).

با به هدر رفتن کوشش‌های به‌کار رفته، نوسوادان کم‌انگیزه‌تر از خود می‌پرسند اگر همه آنچه که به دست می‌آید این باشد، پس فایده این همه تحرک چیست؟ بنابراین بازگشت به بی‌سوادی نه تنها امکانات مالی و نیروی انسانی را به هدر می‌دهد، بلکه نسبت به اهمیت سواد و سوادآموزی در جامعه دیدگاهی منفی ایجاد می‌کند و آن را گسترش می‌دهد. اکنون مسئله بازگشت به بی‌سوادی مشکل اصلی کشورهای در حال رشد است. تجربه تلخ آنان نشان داده است که عدم برنامه‌ریزی برای تداوم سواد سرانجامی جز بازگشت به بی‌سوادی و از دست رفتن تلاش‌های گذشته نداشته است.

برای جلوگیری از بازگشت به بی‌سوادی و تثبیت و تقویت سواد لازم است نوسوادان عملاً تحت پوشش برنامه‌های ویژه‌ای قرار گیرند و امکان تداوم سوادآموزی برای آنان فراهم شود. هرچند تحولات سریع در زندگی امروزه ایجاب می‌کند که هر فرد برای وفق دادن خود با شرایط جدید زندگی تا حدودی به فکر آموزش خود باشد، اما ارائه برنامه‌های جدید و منظم در قالب آموزش غیررسمی ممکن است به این فکر کمک کند و در جلوگیری از خطر بازگشت به بی‌سوادی سهم بسزایی داشته باشد (۶: ۱۰۵).

در برنامه‌ریزی برای جلوگیری از بازگشت

به بی‌سوادی باید به سه نکته مهم توجه کرد:
۱. تهیه و تولید موادی که نوسواد با استفاده از آنها بتواند از مهارت تازه خود به صورت کاربردی استفاده کند. یکی از مهم‌ترین مسائل نوسوادان بعد از گذراندن دوره‌های سوادآموزی، عدم دسترسی به مواد خواندنی است و همین امر باعث می‌شود که نوسوادان، به ویژه در مناطق روستایی، بعد از مدتی مهارت کسب شده را از دست بدهند و مجدداً به خیل بی‌سوادی بپیوندند. بنابراین لازم است در این مرحله منابعی طراحی، تولید، و توزیع شود که به نوسوادان کمک کند تا بتوانند دانشی را که به تازگی کسب کرده‌اند به مرحله عمل درآورند. این منابع می‌تواند به اشکال زیر تهیه شود:

۱. ۱. مطالب مفید و مورد علاقه عموم به صورت مقالات کوتاه تهیه شود، مطالبی مانند اطلاعات علمی درباره بهداشت، زندگی خانوادگی، و فعالیت‌هایی برای کسب درآمد در شهرها و روستاها.

در ایران نیز در اوایل دهه پنجاه، گروه خاصی در کمیته پیکار جهانی با بی‌سوادی ایجاد شد که وظیفه آن تهیه کتاب‌های فارسی مناسب در سطح نوسوادان بود. این گروه در زمان فعالیت خود بیش از ۴۰ عنوان کتاب مفید در زمینه‌های بهداشتی، کشاورزی، فنی، اجتماعی، و مذهبی منتشر کرد.

همچنین نهضت سوادآموزی از سال ۱۳۷۲ به بعد بیش از ۵۰ عنوان کتاب در این زمینه تهیه کرده است. برخی دیگر از مؤسسات مانند وزارت کشاورزی؛ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ وزارت

جهاد سازندگی؛ وزارت کار و امور اجتماعی؛ و سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای نیز اقدام به انتشار جزوات و آثاری کرده‌اند که با سبک ساده‌ای نگارش یافته و می‌تواند مورد استفاده نوسوادان قرارگیرد (۶: ۱۰۶).

۱. ۲. نشریاتی که مطالب درسی را با اطلاعات مربوط به وقایع جاری تکمیل می‌کنند و نوسوادان را با محیط خود آشنا می‌سازند. این نشریات می‌توانند شامل روزنامه‌ها و مجلاتی باشند که ویژه نوسوادان منتشر و توزیع می‌شوند.

مطبوعات روستایی که با مشارکت فعال یونسکو برای مردم آفریقا چاپ و توزیع می‌شوند از این نوع هستند. همچنین برخی روزنامه‌های کثیرالانتشار نیم‌صفحه‌ای را در برخی شماره‌های خود به مطالب خواندنی برای نوسوادان اختصاص می‌دهند. اما معمولاً چنین روزنامه‌هایی به دست نوسوادان، به خصوص در روستاها، نمی‌رسد و در نتیجه نمی‌تواند برای آنان مثمرتر باشد.

۱. ۳. انتشاراتی که کمتر جنبه آموزشی و بیشتر جنبه سرگرم‌کننده دارند. مثل قطعات کوتاه، داستان‌ها، رمان‌ها، نوشته‌های مصور دیگر؛ یعنی مطالبی که سوادآموزی در اوقات فراغت را تشویق کند (۶: ۱۰۷).

۱. ۴. مواد مختلف دیگری که می‌تواند به صورت انبوه تولید شود مثل تقویم، پوستر، و جزواتی که از طریق آنها می‌توان اطلاعات ملی و موضوعات مورد علاقه عموم نظیر حفاظت محیط زیست، بهداشت، تغذیه، و نظایر آن را اشاعه داد.

۲. ایجاد محیطی مساعد برای

سوادآموزی. حضور مداوم کلمات مکتوب در زندگی روزمره نوسودان یکی از عوامل مهم در ایجاد محیط مناسب برای سوادآموزان است. اغلب دیده شده است که کودکان و بزرگسالانی که تحت پوشش سوادآموزی قرار گرفته‌اند، در محیطی که پر از علائم و پیام‌های مکتوب است به خودآموزی می‌پردازند و در واقع این علائم و نشانه‌ها به نوعی بازتاب و تکرار آموخته‌های آنان در کلاس است. در نتیجه بدون شرکت در جلسات رسمی آموزشی، سوادآموزی در آنها تداوم می‌یابد. این پیام‌های ساده می‌تواند در هر زمینه‌ای باشد مانند بهداشت، کشاورزی، باغبانی، مراقبت از حیوانات، صنایع دستی، و مانند آن.

بنابراین، برای موفقیت هر چه بیشتر برنامه‌های پس از سوادآموزی لازم است کلیه افرادی که به نوعی در تصمیم‌گیری‌ها شرکت دارند (مانند بخش‌داری‌ها، مسئولان مشاغل صنعتی، کشاورزی، تجار، و امثال آن) با ارائه پیام‌های مکتوب به افزایش اطلاعات نوسودان کمک کنند.

تأکید بر استفاده عملی از سواد و ایجاد طرح‌های سوادآموزی تابعی نیز می‌تواند ضامن تداوم سواد و استفاده عملی از آن در زندگی باشد (۶: ۱۰۸).

ایجاد و گسترش کتابخانه‌های عمومی در شهرها و روستاها راهی دیگر برای حفظ و استفاده عملی از سواد برای نوسودان است.

۳. مشارکت نوسودان در تصمیم‌گیری‌ها.

برنامه‌های آموزش سواد و پس از سوادآموزی باید تغییرات مثبتی در زندگی نوسودان

ایجاد کند؛ به طوری که اثرات سوادآموزی و فعالیت‌های پس از سوادآموزی به صورت درازمدت در زندگی آنها ظاهر شود. این تغییرات به وجود نمی‌آید مگر اینکه فرد نوسواد از مواد آموزشی و برنامه‌هایی که متخصصان به او ارائه می‌دهند حداکثر استفاده را بکند.

معمولاً فرد بزرگسال و یا جوانی که سواد آموخته است، بعد از دوره سوادآموزی، مایل است که علاوه بر تغییراتی که در محیط کار برایش ایجاد شده است در زمینه‌های مختلف، به خصوص در خدمات عمومی، مشارکت داشته باشد.

توجه هر چه بیشتر به مشارکت نوسودان در امور مختلف سبب می‌شود که آنان در کسب و پیشبرد مهارت‌هایشان تلاش بیشتری کنند. مشارکت نوسودان به طور مثال می‌تواند در انتشار نشریه باشد (۶: ۱۰۸).

شیوه‌های مختلف سوادآموزی در آموزش‌های پس از سوادآموزی

در یک بررسی اجمالی در برنامه‌های پنج ساله اول و دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی ملاحظه می‌شود که در زمینه آموزش نوسودان اقدامات زیر انجام گرفته است:

۱. آموزش پیگیر. پس از اتمام مقاطع آموزشی پایه، همواره نگرانی بازگشت تدریجی سوادآموزان به دوره بی‌سوادی وجود داشته است. از این رو، اجرای آن دسته از طرح‌های آموزشی که به گسترش و پیشرفت آموزش مؤثر و کاربردی منجر شود و از بازگشت مجدد سوادآموختگان

به بی‌سوادی ممانعت به عمل آورد، حائز اهمیت بسیار است. در ایران، افزایش میزان باسوادی در سال ۱۳۷۳، طی فعالیت‌هایی با عنوان «آموزش پیگیر» صورت گرفت. تدوین و انتشار ۱۰۰ عنوان کتاب علمی در خصوص مبانی دینی، بهداشتی، اجتماعی، اقتصادی، تربیتی، و خانوادگی یکی از ابعاد مهم آن بوده است (۱).

۲. تشکیل گروه‌های پیگیر سوادآموزی. گروه‌های مذکور با هدف افزایش دانش نوسوادان در رشته‌های مختلف آموزشی، تقویت مهارت‌های سوادآموزی افراد، و هدایت افراد از آموزش‌های حضوری به نیمه‌حضوری و درنهایت آموزش غیرحضوری تشکیل شد. گروه‌های مذکور متشکل از افرادی است که به فراگیری موفقیت‌آمیز سوادآموزی پایه (مقاطع ابتدایی و تکمیلی) نائل آمده‌اند. در گروه‌های مذکور ۳۸ عنوان کتاب تلخیص شده و آسان فهم در موضوعات دینی، اخلاقی، خانوادگی، بهداشتی، اجتماعی، و اقتصادی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. این‌گونه فعالیت‌ها از سال ۱۳۷۴ آغاز شده است و بالغ بر شصت و هفت هزار نفر در این گروه‌ها حضور یافته و از آموزش‌های لازم بهره‌مند شده‌اند (۳).

۳. آموزش از طریق وسایل ارتباط جمعی. با توجه به این واقعیت که امروزه وجود وسایل ارتباط جمعی و ترکیبی از آنها به بهبود آموزش و افزایش کمیّت و کیفیت برنامه‌های آموزشی منجر شده است، سازمان نهضت سوادآموزی به اجرای طرح‌های رسانه‌ای زیر

در حوزه سوادآموزی مبادرت کرده است:

- طرح چاپ «نیم صفحه» ویژه نوسوادان: از دی ماه ۱۳۶۸، هر پنج‌شنبه نیمی از صفحات روزنامه دولتی «اطلاعات» به مقالات آموزشی و انتقال پیام‌های مختلف به نوسوادان اختصاص می‌یابد (۱).

سازمان نهضت سوادآموزی از طریق انتشار مقالات مذکور در خصوص موضوعات مختلف به برقراری ارتباط با مخاطبان خود مبادرت نموده است. در حال حاضر تعداد خوانندگان مقالات مذکور به ۴۰ هزار نفر بالغ می‌شود.

- از ۱۳۷۲، برنامه رادیویی «جویبار دانش» در جهت ارتقای فرهنگ مطالعه و استفاده بهتر نوسوادان به اجرا درآمده است (۹: ۵۴).

- «مجله نهضت» رادیو پیام که در آن از سال ۱۳۷۵، برنامه‌های ویژه‌ای اعم از برنامه‌های علمی، مذهبی، اجتماعی، تاریخی، و آموزشی مناسب برای کم‌سوادان تدارک دیده و هر جمعه از رادیو پیام پخش می‌شود (۱).

۴. برپایی نمایشگاه‌های کتاب. از آنجا که نمایشگاه‌های کتاب و کتاب‌های موجود در آن عموماً تنها برای افراد باسواد قابل استفاده‌اند، افراد نوسواد و کم‌سواد اغلب مورد غفلت واقع شده و کتاب‌های مناسب آنان در بازار کتاب یافت نمی‌شود. سازمان نهضت سوادآموزی جهت مقابله با این مشکل به برپایی نمایشگاه‌های مختلف ویژه افراد کم و نوسواد در استان‌ها و شهرستان‌ها مبادرت می‌کند.

۵. تجهیز کتابخانه‌های عمومی شهری و روستایی ویژه نوسوادان. با تأیید هیأت امنای

کتابخانه‌های عمومی کشور، یک قفسه در هر کتابخانه به کتاب‌های مناسب نوسودان اختصاص یافته است. هدف از این کار گسترش فعالیت‌های آموزشی و ارتباطی میان سوادآموزان و کتابخانه‌ها و تشویق آنان به پرداختن به مطالعه شخصی است. با همکاری دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های کشور، بالغ بر ۳۰۰ هزار عنوان کتاب ویژه نوسودان در موضوعات مختلف به کتابخانه‌های شهری و روستایی اهدا شده است. گفتنی است که تعداد اعضای کتابخانه‌های مذکور بالغ بر دوازده هزار نفر است.

۶. ارائه خدمات مکاتبه‌ای. به منظور ارائه خدمات آموزشی و افزایش دانش افرادی که برای شرکت در کلاس‌ها و برنامه‌های آموزشی وقت کافی ندارند و برای ایجاد خوداتکایی در سوادآموزان و گسترش فرهنگ عمومی، شرکت خدمات پستی جمهوری اسلامی ایران برای رؤسای گروه‌ها (به عنوان نماینده سازمان نهضت سوادآموزی) بسته‌های آموزشی را برای توزیع میان سوادآموزان تهیه می‌کند که بعد از مطالعه به نهضت سوادآموزی ارجاع می‌شود. این برنامه ۲۰ هزار کم‌سواد را تحت پوشش قرار می‌دهد. آنها هر کتاب را در یک ماه مطالعه کرده و سپس آن را پس می‌دهند. هدف نهایی این برنامه ایجاد ارتباط بین کم‌سودان و مراکز اطلاعات نظیر کتابخانه‌هاست (۹: ۵۵).

۷. تجهیز کتابخانه‌های عمومی شهری و روستایی. از آنجاکه سوادآموختگان و نوسودان به مطالعه کتاب‌هایی غیر از کتاب‌های درسی خود نیازمندند. در کنار انتشار ۱۵ کتاب

با عنوان «مطالعه همراه خانواده»، ۴۰ عنوان کتاب برای فعالیت‌های گروه‌های پیگیری سوادآموزی چاپ و منتشر شده‌اند. به‌علاوه با همکاری هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی و وزارت جهاد سازندگی فعالیت فرهنگی مشترکی انجام شده است.

۸. خواندن با خانواده. نهضت سوادآموزی با توجه به یکی از شیوه‌های آموزش در شبکه ارتباطی سازمان‌یافته‌ای، نشریات و مواد خواندنی را بدون حضور در کلاس در اختیار بزرگسالان قرار می‌دهد. این طرح ابتدا در ۱۳۷۲ به صورت آموزشی بین ۳۰۰ خانواده اجرا شد؛ سپس با توجه به موفقیت آن، در ۱۳۷۳ بین ۳۰,۰۰۰ خانواده روستایی به اجرا درآمد. در این طرح، آموزشیاران، پس از اتمام کلاس ۱۰۰ کتاب ساده را به نوسودان امانت می‌دادند و به این ترتیب مواد خواندنی در دسترس نوسواد و خانواده او قرار می‌گرفت (۶: ۱۲۱).

۹. تشکیل کتابخانه گروه‌های پیگیر. این طرح در تداوم سوادآموزی و به‌منظور جلوگیری از بازگشت به بی‌سوادی شکل گرفت. این کتابخانه‌ها در روستاها توسط گروه‌های پیگیر سوادآموزی تشکیل می‌شوند و زیر نظر آموزش مداوم شهرستان عمل می‌کنند. این کتابخانه‌ها هر روز حداقل دو سال فعالیت می‌کنند و منابع آنها را کتاب‌های خواندنی ساده تولید شده در نهضت سوادآموزی (از هر یک به میزان ۱۰ جلد) تشکیل می‌دهد. کتاب‌های درسی نهضت و کتاب‌ها و نشریات مناسب نیز به صورت آزاد در دسترس است.

۱۰. باشگاه ترویجی. نهضت سوادآموزی و جهادسازندگی در مهرماه ۱۳۷۴ برای ترویج عادت مطالعه بین روستاییان این طرح را به اجرا درآورده است. در این طرح تعداد ۵۰۰۰ جلد کتاب بهداشت شیر همراه با نوار کاست به نوسوادان ارائه شده است و آموزشیار و کارشناس جهاد با هم در این کار مشارکت دارند.

جهاد سازندگی با ایجاد کتابخانه‌های روستایی قصد گسترش آگاهی‌های مذهبی و سیاسی در میان روستاییان را داشت و تا سال ۱۳۶۲ تعداد ۱۴,۸۶۱ کتابخانه در روستاهای کل کشور تأسیس کرد. در ۱۳۶۳ «واحد آموزش روستایی» جهاد شکل گرفت. این واحد بعداً «ترویج و مشارکت مردمی» نامیده شد. در این معاونت بخشی به نام اداره مرکزی، پیگیری فعالیت‌های خانه‌های ترویج و کتابخانه‌های روستایی را با بودجه بسیار محدود برعهده داشت.

در ۱۳۷۴ طی تفاهم‌نامه‌ای این معاونت تحت پوشش و حمایت هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی قرار گرفت و بخشی به نام «مدیریت کتابخانه‌های عمومی روستایی» در دبیرخانه آن تشکیل شد (۶: ۱۲۲).

۱۱. کتابخانه‌های سیار. نهضت سوادآموزی از سال ۱۳۸۱ همکاری با یونیسف را درخصوص راه‌اندازی کتابخانه‌های سیار آغاز کرده است.

در سال ۱۳۸۲ چهار کارگاه آموزشی برای تربیت آموزشیارانی که داوطلب کار در این کتابخانه‌های سیار به صورت کتابدار کتابخانه سیار بودند، برگزار شد. در حال حاضر در

برخی استان‌های کشور کتابخانه‌های سیار مشغول خدمت‌رسانی به نوسوادان، کودکان و نوجوانان در سطح روستایی هستند، از جمله سیستان و بلوچستان، کرمان، کردستان، گیلان، یزد، تهران، زنجان، فارس، کهگیلویه و بویراحمد، و ایلام (۹: ۵۶).

۱۲. مراکز یادگیری محلی. این مراکز به مؤسسات آموزشی محلی خارج از نظام آموزش رسمی اطلاق می‌شود که برای روستاییان یا نواحی شهری برای ایجاد فرصت‌های یادگیری در جهت بهبود کیفیت زندگی مردم دایر شده و معمولاً به وسیله افراد بومی اداره می‌شود. این مراکز به همه شهروندان، براساس نیازهایشان، خدمت می‌کنند و آموزش می‌دهند. فعالیت‌های اصلی در مراکز یادگیری عبارتند از: سوادآموزی پایه، سوادآموزی تابعی، برنامه‌های پس از سوادآموزی، تداوم آموزش، آموزش بهداشت، آموزش کشاورزی، تعلیم مهارت‌های اساسی زندگی، آموزش حرفه‌ای، ایجاد درآمد، و تعلیم مدیریت به ویژه تعلیم زنان برای تنظیم و اداره مشاغل کوچک. این مراکز دارای کتابخانه نیز هستند (۹: ۵۶).

ویژگی‌های آثار و مواد نوسوادان

کتاب‌های نوسوادان به دلایلی از جمله تقویت قدرت خواندن، آشنا ساختن نوسواد با وسایل مربوط به حرفه‌اش، القای فکر تازه به منظور پرورش قضاوت و طرز فکر نوسواد نسبت به محیط زندگی و کارش، افزایش اطلاعات عمومی نوسواد، آشنایی با فرهنگ غنی و آداب و رسوم پدرانش، فراهم آوردن

پاسخی برای پرسش‌های عمومی یا اختصاصی نوسواد، تجزیه و تحلیل و یا تشریح مراحل از یک واحد کار، وادار کردن خواننده به انجام عملی خاص و معین، برانگیختن علاقه نوسواد به مطلبی، تشویق و ترغیب نوسواد برای رسیدن به هدف خود، تکمیل تجربیات بزرگسالان، آشنا ساختن نوسواد با حقوق و وظایف اجتماعی خویش، تکمیل کمبودها و رفع نقایص دوره آموزشی، تشویق به جلب همکاری برای ایجاد دموکراسی، و آموزش مطالبی برای دستیابی به هدف‌های ملی و اجتماعی نوشته می‌شود.

بنابراین برای اینکه مواد سوادآموزی برای نوسوادان و بزرگسالان به شکلی جذاب و مؤثر تهیه شود، باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

- به بهبود کیفیت زندگی آنان کمک کند؛
- در زمینه مسائل زندگی روزمره آنان باشد، مانند تنظیم خانواده، تغذیه، مراقبت از حیوانات، صنایع، و تجارت و فروش؛
- بر مسائل فوری و حقیقی نوسوادان و بزرگسالان و محیطی که در آن زندگی می‌کنند متمرکز باشد؛
- ساده، جالب، و جذاب باشد و تا حد ممکن از وسایل کمک آموزشی بصری مثل شکل، نقشه، تصویر، و نقاشی در آن استفاده شود، و با علایق و نیازهای فراگیران مناسب باشد؛ و
- متناسب با توانایی شخصی فراگیر باشد و برای افزایش سرعت او در مطالعه تهیه شود (۵: ۲۷).

اهداف کلی تهیه خواندنی‌های ساده برای نوسوادان

۱. تحکیم پایه‌های سواد و ممانعت از بازگشت به بی‌سوادی،
۲. ارتقای سطح سواد از حد مبتدی به حد خودآموزی،
۳. فراهم کردن امکان دستیابی به اطلاعات مورد نیاز از طریق مواد مکتوب،
۴. پرورش قدرت تجزیه و تحلیل و دید انتقادی،
۵. آشنا کردن نوسوادان با افکار، روش‌ها، و نگرش‌های نوین در زمینه‌های گوناگون، و
۶. آشنا کردن آنها با ارزش مطالعه و سرگرم شدن و پرکردن اوقات فراغت از طریق مطالعه (۷: ۹۰).

خدمات کتابخانه‌های عمومی به نوسوادان

نوسواد شخصی است که به تازگی مهارت خواندن و نوشتن را کسب کرده و مهارت‌های خواندن و نوشتن او محدود است. بنابراین در برخورد با متون خواندنی مشکل دارد. معمولاً ریز بودن حروف چاپی، سبک نگارش سنگین و جملات بلند، محتوا و موضوع، و نیز محدود بودن دایره واژگان فرد نوسواد در مطالعه متون خواندنی ایجاد اشکال می‌کند. تحقیقات نشان داده است که احتمال بازگشت این گروه به بی‌سوادی، در صورت عدم دسترسی به مواد خواندنی ساده و عدم مطالعه، بسیار زیاد است. برای تثبیت سواد و ارتقای مهارت‌های خواندن و نوشتن لازم است این افراد را از خدمات کتابخانه‌های عمومی آگاه کرد.

توماس می‌گوید: «تشخیص این مطلب که کتابخانه‌های عمومی برای حل مسئله بی‌سوادی هستند به‌طور قطع به موفقیت برنامه سوادآموزی گسترده در جامعه کمک می‌کند». برای اینکه کتابخانه‌ها در این زمینه تأثیر مطلوبی داشته باشند، مربیان، مددکاران اجتماعی، و کتابداران باید نقش‌های متفاوت خود را درک کرده و با یکدیگر مشارکت کنند تا سطوح سوادآموزی را بهبود بخشند (۹: ۸۹). بنابراین نقش کتابخانه‌های عمومی این است که در فعالیت‌های سوادآموزی و برنامه‌های پس از سوادآموزی مشارکت کنند تا به هدف خویش که ارتقای فرهنگ و ایجاد و تقویت عادت به مطالعه در گروه‌های مختلف مردم است، نایل شوند.

کتابخانه‌های عمومی با ارائه بی‌دریغ مواد خواندنی ساده به نوسوادیان کمک می‌کنند که باسواد باقی بمانند و آنان را از سطح خواننده مبتدی به خواننده مستقل و خودآموز ارتقا می‌دهند.

کتابخانه‌های عمومی می‌توانند در مبارزه با بی‌سوادی، به‌خصوص در مناطق روستایی، با فراهم آوردن وسایل لازم به‌صورت کتاب، مجله، روزنامه، وسایل دیداری - شنیداری، و فناوری‌های جدید اطلاعاتی به مردم کمک کنند تا سواد، دانش، و مهارت آنها بهتر شده و پیشرفت کنند. برای مردم بی‌سواد تأکید بیشتر بر روی تهیه وسایل دیداری و شنیداری مانند نوارها، فیلم‌ها، پوسترها، و تصاویر است. کمک و فعالیت کتابخانه‌ها در مسیر ترقی فرهنگی روستاها، پیشرفت سوادآموزی، و یادگیری مهارت‌های اجتماعی و حرفه‌ای

در چارچوب فراهم کردن خدمات برای نوسوادیان صورت می‌گیرد. برای اینکه اختلاف سطح خدمات‌دهی کتابخانه‌های عمومی در مناطق شهری و روستایی کاهش یابد و در نهایت به توازن و تعادل برسد، کتابخانه‌های عمومی باید هدف خود را در دسترس قرار دادن خدمات به روستاییان قرار دهند. به این ترتیب کتابخانه‌های عمومی می‌توانند نقش مهمی در موفقیت تلاش‌های دولت برای از بین بردن بی‌سوادی داشته باشند. در این زمینه، تماس و ارتباط کتابخانه‌های عمومی با نوسوادیان و آموزشیاران نهضت سوادآموزی و انجمن‌ها و نهادهای دست‌اندرکار آموزش بسیار مؤثر است (۴: ۱۹).

کتابخانه‌های عمومی می‌توانند نقش فعالی در بهتر کردن مهارت‌های سوادآموزی مردم روستاها داشته باشند، چون مفیدترین مطالب را به‌طور دائمی و همیشگی در اختیار روستاییان قرار می‌دهند تا عادت به مطالعه را در وجود آنها تثبیت کنند.

وجود مطالب جالب و ارضاکنده برای مطالعه ضروری است تا نگذارد نوسوادیان و افراد تازه آموزش یافته دوباره به مرحله بی‌سوادی برگردند. تأکید و تمرکز کتابخانه‌ها بر مواد نوشتاری مانع بزرگی برای مراجعان نوسواد محسوب می‌شود. همچنین شکل ظاهری کتابخانه‌ها، منجر به ترس از ورود به کتابخانه می‌شود و باعث می‌شود آنها از کتابخانه‌ها هراسان باشند. رفتار و برخورد نامناسب بعضی از کتابداران و کارکنان کتابخانه‌ها می‌تواند این مسائل را برای بی‌سوادیان و نوسوادیان شدت بخشد.

کتابخانه‌های عمومی جهت مشارکت در امر سوادآموزی باید اطلاعات خاصی را فراهم کند که عبارتند از:

- منابع و اطلاعاتی درباره روش‌های تبلیغ خدمات سوادآموزی داشته باشند؛ سلیقه‌ها و علاقه‌های بی‌سوادان و نوسوادان مخاطب خود را در نظر بگیرند و در برنامه‌ریزی برای آنها از آن استفاده کنند؛

- نگرش جامعه و کارکنان کتابخانه در مورد سوادآموزی را بسنجند و شکاف‌های موجود را در خدمات سوادآموزی شناسایی کنند؛

- اطلاعاتی درباره سازمان‌ها و نهادهای ارائه‌کننده خدمات سوادآموزی در آن منطقه داشته باشند؛ و

- اطلاعات و مطالبی درباره بی‌سوادی و اهمیت سوادآموزی و میزان آن در جامعه فراهم کنند (۴: ۱۹).

کتابخانه‌های عمومی می‌توانند برای ایجاد و تثبیت عادت به مطالعه در نوسوادان، به برگزاری جلسات داستان‌گویی، باشگاه‌های مطالعه کتاب برای کودکان و بزرگسالان، تهیه روزنامه‌های دیواری، اردوهای مطالعه‌ای، و تهیه مواد صوتی و تصویری آموزشی برای نوسوادان اقدام کنند.

وظایف پشتیبانی آموزشی کتابخانه‌های عمومی

کتابخانه‌های عمومی وظایف مهمی در جهت تأمین اهداف آموزشی برای نوسوادان و بزرگسالان بر عهده دارند. این وظایف عبارتند از:

۱. تهیه مواد و منابع ساده و قابل فهم برای

نوسوادان.

۲. مشاوره با مدارس و مراکز آموزشی بزرگسالان، مرکز اطلاعات مدارس و پایگاه‌های اطلاعاتی آنها برای تعیین نیازهای مطالعاتی نوسوادان و پاسخ به آنها؛ مشاوره در انتخاب، اداره و بازیابی کتاب‌ها و مواد سمعی و بصری برای مراکز اطلاعات مدارس و مراکز آموزشی در مورد آموزش بزرگسالان و تشویق آنها برای استفاده از مواد کتابخانه‌ای؛ و مشاوره برای غنی‌سازی مجموعه نوسوادان به وسیله مؤسسات و مراکز آموزشی از طریق انتخاب و گردآوری منابع (۸: ۲۱)؛ و د) تماس دائم با مراکز آموزشی برای تشخیص نیازها.

۳. راهنمایی و حمایت که به صورت مستقیم و غیرمستقیم صورت می‌گیرد.

هدف اصلی ایجاد ارتباط مؤثر بین مدارک و منابع موجود در کتابخانه‌ها با استفاده‌کنندگان و ارائه خدمات مفید است که شامل این موارد می‌شود: حمایت از کتابخوانی، مطالعه، کسب مهارت‌ها، خواندن برای لذت و مطالعه درمانی، تهیه اطلاعات برای بعد از آموزش، راهنمایی برای انتخاب و استفاده از مواد کتابخانه‌ای، آموزش و راهنمایی برای استفاده از مواد کتابی و غیرکتابی، تهیه اطلاعات، و کارهای ارجاعی (۸: ۲۲).

وظایف کتابداران کتابخانه‌های عمومی

در خدمت به نوسوادان

«براملی» وظایف زیر را برای کتابدار متصدی خدمات به بزرگسالان نوسواد معین کرده است:

۱. سازمان دادن به برنامه‌های فراهم‌آوری

مشترک برای اطمینان از اینکه این گونه مواد به صورت محلی در دسترس هستند؛

۲. مشاوره در مرحله فراهم‌آوری مواد، سازماندهی، و نمایش مواد خواندنی آموزش پایه بزرگسالان؛

۳. ارتباط با گروه‌های سوادآموزی و سازمان‌های آنها در سطوح محلی و ملی؛

۴. برگزاری ملاقات بین کارکنان کتابخانه‌ها و آموزشیاران سوادآموزی برای بحث درباره مشکلات و راه‌حل‌های توافقی؛

۵. ارتباط دادن برنامه‌های سوادآموزی به گروه‌های دیگر کتابخانه‌ها با نیازهای آموزشی خاص؛ و

۶. ارائه کردن جلسات آموزشی برای کارکنانی که به نوسودان خدمات ارائه می‌کنند (۹: ۹۲).

بخش مواد خواندنی ساده

با توجه به امکانات کتابخانه‌ای از نظر فضا، کارکنان، و بودجه، بخش نوسودان می‌تواند از یک قفسه مواد خواندنی تا یک سالن با امکانات سمعی و بصری گسترش یابد. این بخش دو نوع خدمات را می‌تواند ارائه کند که عبارتند از:

۱. خدمات مستقل بخش مواد خواندنی ساده که شامل موارد زیر می‌شود:

- برای آموزش فردی و آموزش بزرگسالان نوسواد در صورت امکان فضای لازم و کلاس درس تأمین شود، یعنی کتابخانه می‌تواند مستقیماً در برنامه‌های سوادآموزی مشارکت کند؛
- با سازمان‌های محلی که در مورد

سوادآموزی و آموزش فعالیت دارند، همکاری کند و در تشکیل نمایشگاه‌ها و جلسات اداره امور را برعهده گیرد و جزوهای اطلاعاتی و مواد خواندنی را که سازمان‌های سوادآموزی تولید می‌کند مشترک شود؛

- مجموعه مواد و منابع خواندنی ساده کتابخانه را به آگاهی عموم رسانده و تبلیغ کند؛

- مواد خواندنی ساده را در محلی قرار دهد که به راحتی قابل مشاهده باشد و در دسترس نوسودان قرار گیرد؛

- برای آموزشیاران و سوادآموزان بازدیدهایی از کتابخانه را ترتیب دهد؛

- کتابشناسی‌هایی از مواد و منابع موجود تهیه کند؛

- سخنرانی‌هایی برای گروه‌های مختلف جامعه درباره توجه به مسئله سوادآموزی و نیاز به خدمات سوادآموزی ترتیب دهد؛

- گروه‌های مطالعاتی در کتابخانه تشکیل دهد. به این ترتیب که موضوع‌هایی را از قبل اعلام کند و با اعضا تماس گیرد، سپس علاقه‌مندان در روز مشخص به بحث و تبادل نظر درباره آنچه خوانده‌اند بپردازند، برای این منظور باید منابع مطالعاتی درباره موضوع اعلام شده در کتابخانه موجود باشد؛

- راهنماها با حروف درشت و خوانا تهیه شود و برای نمایش علائم، برچسب‌ها، قفسه‌ها، برگه‌دان‌ها، و کتاب‌ها باید به بزرگسالان نوسواد توجه شود؛ و

- مجموعه‌های امنی چرخشی تهیه کند که شامل مواد و منابعی است که فقط در

کتابخانه نگهداری نمی‌شود، بلکه می‌توان آن را در مراکز آموزش بزرگسالان و مکان‌های آموزشی به‌طور موقت مستقر کرد و یا به امانت داد. این مجموعه چرخشی را چند کتابخانه موجود در یک ناحیه می‌توانند تهیه کنند (۹: ۹۴).

این مواد می‌تواند هم شامل مواد آموزشی مورد نیاز نوسوادان باشد و هم شامل مواد کمک درسی و مطالعه غیردرسی.

۲. خدمات ارجاعی بخش مواد خواندنی ساده که شامل موارد زیر است:

- درباره فرصت‌های شغلی و مراکز کاریابی می‌توان برای گروه‌های نوسواد و کم‌سواد اطلاعات به‌دست آورد؛
- درباره قوانین ملی و استانی مربوط به خدمات سوادآموزی با برگزاری سخنرانی‌های قانون‌گذاران اطلاعاتی ارائه دهد؛
- به منظور راهنمایی و ارجاع سؤالات می‌تواند اطلاعاتی درباره فرصت‌های آموزشی بزرگسالان فراهم کند؛ و
- برای فرصت‌های آموزشی، فرصت‌های شغلی، و موارد بهداشتی راهنماهای لازم را تهیه کند.

مجموعه منابع بخش مواد خواندنی ساده

منابع و موادی که برای مجموعه نوسوادان جهت توسعه مهارت‌های خواندن مفید است معمولاً در سه شکل ارائه می‌شود: الف) مواد چاپی کتابی شامل کتاب، جزوه یا کتابچه مصور، فکاهی‌نامه، و کتاب‌های عکس (مصور)؛ ب) مواد چاپی غیرکتابی

شامل پوستر، نشریه، خبرنامه و مجله، نقشه، کارت‌های حروف، کلمات، اعداد، و کارت‌های مصور؛ و ج) مواد غیرچاپی شامل رسانه‌های الکترونیکی، فیلم (۸ میلیمتری و ۱۶ میلیمتری)، فیلم سینمایی، فیلم ویدئویی، اسلاید، نوارهای صوتی، برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی، بازی‌های آموزشی تفریحی مشارکتی شامل بازی‌های متداول، نمایش عروسکی، و طرح معما.

کتابخانه می‌تواند مستقیماً به وسیله کارکنان خود، آموزشیاران یا دانشجویان به تألیف خواندنی‌های ساده بپردازد یا از سازمان‌ها و ناشرانی که به نشر این‌گونه خواندنی‌ها اقدام می‌کنند این مواد را تهیه کند. به عبارتی کتابخانه می‌تواند برای مجموعه‌سازی کارهای زیر را انجام دهد:

- انتخاب منابع موجود و مناسب از بازار نشر،
- اقتباس از مواد موجود در بازار نشر، و
- تولید مواد خواندنی ساده به صورت مستقیم.

خواندنی‌های ساده و راه‌های تشویق نوسوادان به مطالعه آنها

خواندنی‌های ساده در مجموعه چاپی کتابخانه می‌تواند قرار گیرد. جزوات و کتاب‌های خواندنی ساده را می‌توان به سه گروه تقسیم کرد:

۱. آثار واقعی شامل مجموعه بسیار نامتجانسی از کتاب‌ها مانند گزارش‌های مصور، کتاب‌های علمی، و کتاب‌های نقاشی؛

۲. اقتباس از شاهکارهای ادبی مانند قطعات ادبی موجود که بازنویسی شده‌اند تا خواندن و فهمیدن آنها آسان شود؛

۳. ادبیات عمومی جدید که نویسندگان مستقیماً به زبان ساده می‌نویسند مانند رمان‌ها، داستان‌های واقعی و افسانه‌ها، شعر و حتی کتاب‌هایی که تصویر در آن نقش اصلی را دارد و همراه با متنی کوتاه ارائه می‌شود (۹: ۹۸).

براملی بر این مسئله تأکید دارد که بین خواندنی‌های ساده و سایر اقلام اطلاعاتی مجموعه کتابخانه باید هماهنگی باشد. وی به این منظور به دو نکته اشاره می‌کند:

۱. رعایت وضعیت ظاهری، و
۲. توجه به سبک نگارش و دامنه لغات به‌کار رفته در متن.

با توجه به نکات فوق می‌توان مجموعه مواد و منابع بزرگسالان را تهیه کرد و در اختیار آنان قرار داد.

رمز موفقیت در آن است که مجموعه تهیه‌شده برای نوسوادان و کم‌سوادان باید به وضوح تشخیص داده شود و در آنها رنگ‌های شاد به کار رود تا جذاب‌تر باشد. طبقه‌بندی منابع نیز باید آسان باشد. همچنین باید بروشورها و مواد خواندنی تولید شده از سوی سایر سازمان‌ها را مشترک شوند و با آنها در ارتباط باشند.

در کتابخانه‌های عمومی باید قفسه‌هایی برای خواندنی‌های ساده پیش‌بینی شود و بهتر است که این قفسه‌ها در مکانی قرارگیرد که در معرض دید مراجعه‌کنندگان کتابخانه و نوسوادان باشد. این قفسه‌ها باید به صورت

باز اداره شود و امکان مراجعه مستقیم توسط شخص نوسواد به درون مخزن کتابخانه وجود داشته باشد.

از طرفی به علت حجم کم کتاب‌های خواندنی ساده معمولاً این کتاب‌ها را روی قفسه می‌گذارند تا روی جلد آنها نمایش داده شود تا به این ترتیب انگیزه بیشتری برای مطالعه نوسوادان ایجاد شود.

نتیجه‌گیری

تجربه نشان داده است که عدم برنامه‌ریزی برای تداوم سواد جز بازگشت به بی‌سوادی و از دست رفتن تلاش‌ها و امکانات گذشته نتیجه‌ای نداشته است. برای جلوگیری از این مسئله لازم است نوسوادان تحت پوشش برنامه‌های ویژه‌ای قرار گیرند و امکان تداوم سوادآموزی برای آنان فراهم شود. تهیه و تولید مواد خواندنی ساده، ایجاد محیطی مساعد برای سوادآموزی، و مشارکت نوسوادان در تصمیم‌گیری‌ها، زمینه‌هایی برای تداوم سوادآموزی هستند.

منابع خواندنی ساده را می‌توان به شکل‌های مختلف تهیه کرد. کتاب‌ها و مطالبی که به صورت مقالات کوتاه و ساده تهیه می‌شوند و حاوی اطلاعات عملی مربوط به زندگی روزمره نوسوادان هستند ممکن است مفید واقع شود. تقویم، جزوه، و پوستر از جمله موارد دیگری است که می‌توان به صورت انبوه تولید کرد و اطلاعات ملی و موضوع‌های مورد علاقه نوسوادان را از طریق آن اشاعه داد.

برنامه‌های آموزش سواد، پس از

سوادآموزی باید تغییرات مثبتی در زندگی نوسوادان ایجاد و آنها را به مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها تشویق کند. شرکت در انتشار نشریات مربوط به سوادآموزی و نوسوادان نمونه مناسبی از مشارکت نوسوادان در این زمینه است.

کتابخانه‌های عمومی به لحاظ امکاناتی که برای جذب افراد نوسواد دارند، از مهم‌ترین مراکز برای تداوم سواد و عرضه خدمات به نوسوادان محسوب می‌شوند.

انجام صحیح کار فقط با برنامه‌ریزی دقیق امکان‌پذیر است. در این برنامه‌ریزی‌ها به نیروی انسانی و بودجه موردنیاز نیز باید توجه داشت.

از آنجا که تداوم آموزش بزرگسالان برعهده کتابخانه‌های عمومی است و کتابخانه‌های عمومی به همه افراد جامعه تعلق دارند باید به نحوی مجهز شوند که بتوانند با عرضه خدمات مناسب پاسخگوی احتیاجات و علائق فردی و گروهی جامعه باشند.

این کتابخانه‌ها با همکاری دیگر مراکز می‌توانند به صورت بهتر و گسترده‌تری از تجهیزات و امکانات استفاده کنند. کتابداران ماهر و کارشناسان متخصص و همچنین چگونگی عرضه خدمات در کتابخانه، نوع منابع کتابخانه‌ای و به‌کارگیری خدمات سوادآموزی کتابخانه نیز در جذب و هدایت نوسوادان به کتابخانه‌های عمومی مؤثر است.

پیشنهادات

فراگیران بزرگسال در مورد نیازهای یادگیری‌شان با توجه به شرایط اجتماعی خود

باید تصمیم بگیرند. هرگاه عمل یادگیری نیازها و علائق آنها را ارضا کند، انگیزه یادگیری در آنها قوت خواهد گرفت. کمبود تحقیقات در زمینه بازگشت به بی‌سوادی و اصولاً در حوزه جامعه‌شناسی ایران به نحو بارزی ملموس است. برای جلوگیری از بازگشت به بی‌سوادی و یا ترک تحصیل و همچنین برای جذب بیشتر نوسوادان به کتابخوانی و استفاده از مجموعه کتابخانه‌ها باید خواندنی‌های مناسب، ساده، و مفید را در اختیارشان قرار داد. وجود همفکری بین نهضت سوادآموزی و کتابخانه‌های عمومی به‌منظور بسترسازی برای بروز توانایی‌های افراد کم‌سواد و نوسواد و ایجاد انگیزه مطالعاتی به‌منظور رسیدن به مرحله خودآموزی با تشکیل جلسات یاددهی یادگیری مشارکتی در کتابخانه ضروری است.

توانمندی‌های سوادآموزان در رفع مشکلات براساس آگاهی و ایجاد اعتماد به نفس، خودباوری، و پرورش حس مسئولیت‌پذیری در آنان از عوامل مؤثر در جلوگیری از بازگشت سوادآموزان به بی‌سوادی مجدد است.

با توجه به موارد فوق راهکارهای زیر ارائه می‌گردد:

- افزایش کمیّت و کیفیت مجموعه‌های نوسوادان در کتابخانه‌های عمومی و هماهنگی رشد مجموعه مواد با رشد جمعیت باسواد.
- تدوین خط‌مشی و سیاست مشخص برای به‌کارگیری صحیح شیوه‌های مجموعه‌سازی برای نوسوادان و بزرگسالان در کتابخانه‌های عمومی.

- تجدیدنظر در بافت هیئت‌های گزینش کتاب و توجه به سیاست عدم تمرکز برای انتخاب و خرید کتاب توسط استان‌ها و توزیع کتاب‌ها براساس نیازهای هر منطقه.

- گردآوری انواع مواد و منابع مناسب نوسوادان. در این زمینه باید طوری عمل کرد که نوسوادان به راحتی بتوانند به نشریات و کتاب‌های مناسب خود دسترسی داشته باشند.

- گردآوری اطلاعات آموزشی - خدماتی. در حال حاضر فعالیت‌های مختلفی که برخی سازمان‌ها در زمینه دوره‌های آموزشی و خدماتی انجام می‌دهند به آگاهی نوسوادان نمی‌رسد و آنها از امکانات و فرصت‌هایی که ممکن است برایشان مفید باشد بی‌اطلاع‌اند. از این‌رو، کتابخانه‌های عمومی می‌توانند به عنوان مراکز اطلاعاتی ارجاعی عمل کنند و با هماهنگی با سایر سازمان‌ها و مؤسسات، اخبار و اطلاعات لازم را تهیه کنند و در اختیار نوسوادان قرار دهند.

- برگزاری دوره‌های آموزشی خاص نوسوادان و کم‌سوادان. کتابخانه‌های عمومی می‌توانند به مناسبت‌های مختلف از کارشناسان و صاحب‌نظران دعوت کنند و دوره‌های کوتاه‌مدت آموزش خاص نوسوادان را، چه در محل کتابخانه و چه در مراکز دیگر، برگزار کنند.

- برگزاری دوره‌های آموزشی شبانه که مناسب نوسوادان بزرگسال است و می‌تواند موجب قرارگرفتن آنها در فضای آموزشی و نهایتاً تقویت زمینه‌های آموزشی آنها شود.

- دعوت از کتابداران در کلاس‌های

نهضت سوادآموزی برای آشنا کردن نوسوادان با امکانات و خدمات کتابخانه‌های عمومی. - برگزاری مسابقات کتابخوانی ویژه نوسوادان و اهدای جوایز نفیس به آنها به صورت دوره‌ای که باعث تقویت سواد در آنها می‌شود.

- انتشار روزنامه و ویژه نوسوادان به صورت استانی یا سراسری که در آن اطلاعات روزمره و موردنیاز نوسوادان ارائه شود و به دست همه مردم از جمله روستاییان برسد.

- تشکیل نمایشگاه‌هایی از نشریات و مواد مناسب نوسوادان. یکی از راه‌های آشنا کردن نوسوادان و کم‌سوادان با منابع موردنیازشان، تشکیل نمایشگاه‌هایی از مواد و منابع موردنیاز آنها در زمینه‌های مختلف است. تشکیل این نمایشگاه‌ها هر چند کوچک هم باشد می‌تواند در نوسوادان جهت دسترسی به منابع مناسب و مطالب مورد علاقه آنان کمک کند، البته این نمایشگاه‌ها باید در مکان‌های نزدیک محل کار یا زندگی نوسواد و کم‌سواد و نیز در روستاها برپا شود.

منابع

۱. دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی. به نقل از: www.iranculture.org

۲. دیبانی، محمد حسین. *مواد و خدمات کتابخانه برای نوسوادان، کودکان و نوجوانان*. مشهد: خدمات رایانه‌ای، ۱۳۸۰.

۳. سازمان آموزش و پرورش استان سمنان. به نقل از: www.semnanedu.ir

۴. عباداللهی، نورالله. «خدمات و اهمیت کتابخانه‌های عمومی». *پیام کتابخانه*، دوره سیزدهم،

- ۳ و ۴ (پاییز و زمستان ۱۳۸۲): ۱۵-۲۱.
۵. غفاری ، سعید . **گامی در سوادآموزی با آموزش بزرگسالان و نوسوادان**. تهران: دبیزش ، ۱۳۸۲.
۶. فرزین ، فرزانه؛ نیک‌کار، ملیحه. **مواد و خدمات کتابخانه برای بزرگسالان نوسواد**. تهران: دانشگاه پیام نور ، ۱۳۸۲.
۷. قزل ایاغ ، ثریا. «روش تهیه متون ساده برای نوسوادان و اهمیت ساده‌نویسی». **پیام کتابخانه**، دوره سوم، ۲ و ۳ (تابستان و پاییز ۱۳۷۲): ۸۹-۹۴.
۸. موسوی‌زاده ، زهرا. «کتابخانه‌های عمومی و آموزش بزرگسالان». **پیام کتابخانه**، دوره نهم، ۲ (تابستان ۱۳۷۸): ۱۸-۲۲.
۹. میرحسینی، زهره. **مواد و خدمات کتابخانه‌ای برای بزرگسالان نوسواد**. تهران: سمت، ۱۳۸۳.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۳/۸/۱۸

